

10. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; [сокр. пер. с англ.] ; науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Евенко. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.

11. Гриньов А. В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління / Гриньов А. В. – Х. : ВД «Інжек», 2003. – 308 с.

Надійшла 16.05.2010

УДК 338.012

І. Б. МАРКОВИЧ

Тернопільський національний технічний університет імені І.Пулюя

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ЧИННИКА В ЗРОСТАННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

У статті розглянуті особливості переходу українського машинобудування на інноваційний шлях розвитку, труднощі, з цим пов'язані, та досліджені можливості, які відкриваються перед вітчизняними підприємствами за умови ефективного використання власного інноваційного потенціалу.

The article deals with features of transition Ukrainian machinery innovative way of development, the difficulties associated with this, and explored opportunities offered to domestic companies in terms of efficient use of their own innovative potential.

Ключові слова: машинобудування, інновації, моделі інноваційного розвитку.

Вступ

Інноваційна спрямованість стає сьогодні пріоритетним вектором розвитку економіки, що знаходить своє відображення в наукових дослідженнях багатьох економістів та в практичній діяльності господарюючих суб'єктів. Особлива роль в цьому процесі відводиться промисловим підприємствам. Інноваційна діяльність в умовах переходу економіки України на прогресивний шлях розвитку набуває особливого значення. Охопивши різні аспекти ринкових відносин (виробничі, підприємницькі, соціальні, науково-технічні та маркетингові), інноваційний процес сприяє зростанню промислового виробництва, дає змогу підвищувати продуктивність праці, залучати до виробничої сфери нові резерви. Для українського машинобудування важливим елементом переходу на інноваційний шлях розвитку є збалансування інтересів інноваційного бізнесу і виробничо-технологічних можливостей підприємств.

Структурні зрушення, що характерні для економік країн під впливом процесу глобалізації, спричиняють пошук механізмів та інструментів розбудови всіх сфер економічної діяльності, а особливо промисловості щодо формування сучасного середовища з принципово новою господарською системою, де основним виробничим ресурсом стає інформація та знання, а роль вирішального чинника виробництва відіграють інновації.

Проблемам інноваційного розвитку присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних фахівців: Гриньов А.В. [1], Ілляшенко С.М. [4], Антохіна Ю.А. [11], Фрімен С. [9], Лундвал Б. [8] та ін.

Аналіз наукових праць [1-2; 4-5] показав, що в Україні категорії «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток», «інноваційний потенціал» є недостатньо визначеними, та їх оцінювання зводиться лише до якісної оцінки діяльності підприємств з розробки та залучення нових товарів, технологій, економічних процесів.

В найбільш загальному значенні під інноваційною діяльністю розуміють вид економічної діяльності, пов'язаної з трансформацією ідей (зазвичай, результатів наукових досліджень та розробок або інших науково-технічних досягнень) у технологічно нові чи вдосконалені продукти (послуги), які впроваджені на ринку, в нові чи вдосконалені технологічні процеси або засоби створення (поширення) послуг, що використовуються у практичній діяльності [2]. Як зазначається в українському законодавстві [3], інноваційна діяльність спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Вона припускає ряд наукових, технологічних, організаційних, фінансових та комерційних заходів, які разом і призводять до інновації.

На наш погляд, справедливою є думка вітчизняних авторів [4], що еволюція типів організаційно-економічного розвитку від екстенсивного типу до інтенсивного сьогодні вже входить в нову фазу розвитку інноваційної моделі розвитку економіки, яка здатна більш ефективно конкурувати на світовому ринку.

Постановка завдання

Вищезгаданими науковцями були зроблені спроби не тільки пов'язати, а й визначити роль заходів щодо підвищення інноваційності підприємств, але проблеми глибоких досліджень ефективного використання інноваційного потенціалу на підприємствах машинобудівної галузі глибоко не досліджувалися.

Метою даного дослідження є оцінювання ефективності інноваційної діяльності сучасних машинобудівних підприємств України в контексті міжнародної конкуренції.

Результати дослідження

Конкурентоспроможність та інноваційна активність – невід’ємні поняття в сучасних умовах економічного розвитку. Відставання вітчизняних машинобудівних підприємств в інноваційній сфері від підприємств промислово розвинутих країн світу не дозволяє їм забезпечити високий рівень конкурентоспроможності, а отже, і стійкого економічного розвитку.

Стан інноваційної діяльності в українській промисловості можна оцінити як незадовільний і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово розвинутих країнах. Відсутня державна стратегія для переходу до інноваційної моделі розвитку, недостатність власних коштів підприємств та складність залучення кредитних та позикових фінансових ресурсів. Саме тому, враховуючи необхідність інтеграції України в світове співтовариство, проблема підвищення рівня інноваційної активності набуває особливої актуальності.

Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок нижче світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати значно менші. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень. Таке становище обумовлено як браком коштів, так і відсутністю в останні роки дієвої державної системи стимулювання інноваційної діяльності, зачатки якої були поступово скасовані щорічними в останні 5 років поправками до відповідних бюджетних та інших законів.

Проте низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей: добувна і паливна – 0,8–1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість – 1,2%. У цілому в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1%.

На наш погляд, така ситуація обумовлена довгостроковим впливом загальноекономічних проблем, які пов’язані із глибокою деформацією галузевої структури економіки України, в якій переважають низькотехнологічні сировинні виробництва, що менше сприймають результати наукових досягнень і є менш ефективними при їх порівнянні з високотехнологічним виробництвом, до якого відноситься зокрема й машинобудування.

Статистичні дані свідчать про скорочення кількості підприємств, що впроваджували інновації. У 2004-2008 рр. в країні у промисловості до таких підприємств відносилось лише 8,2-11,5%, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової складала приблизно 6,7%. Для порівняння: у США, Японії, Німеччині, Франції частка інноваційних підприємств становить 70-80% від їх загальної кількості [5]. Таке просте порівняння дає змогу зробити висновок про необхідність активізації інноваційних процесів для подолання відставання від розвинутих країн світу.

Якщо розглядати інноваційно активні підприємства машинобудування, то їх частка у загальній кількості дещо більша, ніж загалом по промисловості (табл.1) [6], хоча явно недостатня.

Таблиця 1

Кількість інноваційно активних підприємств машинобудування

Промисловість	2007 р.		2008 р.		2009 р.	
	Всього	% від заг. к-сті пром. п-ств	Всього	% від заг. к-сті пром. п-ств	Всього	% від заг. к-сті пром. п-ств
Машинобудування	421	4,1	400	3,7	406	3,7
- виробництво машин та устаткування	189	1,8	174	1,6	181	1,6
- виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	162	1,6	156	1,5	152	1,4
- виробництво транспортних засобів та устаткування	70	0,7	70	0,6	73	0,7

Дані статистики свідчать, що починаючи з 2004 року кількість інноваційно активних підприємств галузі знижувалася, лише у 2007 році почалося поступове її зростання, проте досі не досягнуто рівня навіть

2004 року, що є насторожуючим фактором. У 2008 році обсяги витрат на інноваційну діяльність склали 11,99 млрд грн, що на 11% більше, ніж у 2007 році. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності, як і в попередні роки, були власні кошти суб'єктів господарювання – 7,3 млрд грн, що складає 60,6% від загального обсягу фінансування. Зростає частка кредитування інноваційної діяльності з 18,5% у 2007 році до 33,7% у 2008 році. Разом з тим, досі не стала привабливою інноваційна сфера для вітчизняних та іноземних інвесторів, що підтверджується незначними частками їх фінансування інноваційної діяльності. Це можна пояснити тим, що 50-60% усіх дослідно-конструкторських розробок ніколи не втілюються у нову продукцію, що буде реалізована, а 30% нововведень протягом короткого періоду часу перестають бути прибутковими. Крім того, за оцінками американських вчених, частка витрат на науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, що припадає на невдалі нововведення, сягає межі 50% [7].

Враховуючи наведені дані, можна стверджувати, що економічний ризик в інноваційній діяльності є досить значним. Проте, віддача від інших 50% витрат, які припадають на вдалі нововведення, є настільки високою, що багатократно перекриває сукупні витрати на всю інноваційну діяльність.

Машинобудування – це галузь, яка має системоутворюючі функції серед взаємопов'язаних галузей економічної діяльності, а такі негативні тенденції в інноваційній діяльності не дозволяють ефективно розвиватися машинобудуванню і унеможливають зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, оскільки не тільки не створюються нові конкурентні переваги, а й не формуються сприятливі можливості на ринках.

Вплив чинника форми власності, а також розміру підприємства на рівень його інноваційної активності вивчено недостатньо, хоча вища інноваційна активність характерна переважно для великих підприємств, що мають можливості використання оборотних коштів для реалізації технологічних інновацій. У структурі підприємств такого типу зазвичай є власні наукові й проектно-конструкторські підрозділи. Водночас, в результаті дослідження ринку встановлено, що найкращі умови для впровадження інновацій мають підприємства середнього розміру, оскільки їм легше мінімізувати витрати й регулювати чисельність персоналу, домагаючись адекватного обсягу завантаження потужностей.

Аналіз впливу чинника форми власності свідчить, що найбільша інноваційна активність характерна для підприємств іноземної і змішаної форм власності. Загальноприйнятою є точка зору, що державна форма власності мало стимулює впровадження інновацій для одержання прибутку, оскільки значна частина його надходить у дохід держави. Однак в той же час державні підприємства краще захищені в умовах політичної й соціально-економічної нестабільності, і, отже, можуть визначати більш довгострокові цілі свого розвитку, які можна реалізувати завдяки інноваційній діяльності.

Надії на те, що ринкові механізми автоматично забезпечать модернізацію промисловості, високу якість розвитку завдяки включенню інноваційних факторів, не виправдовуються. Необхідність державного регулювання інноваційного процесу викликана, в першу чергу, надзвичайно важливим його значенням для економіки кожної держави та впливом на зміну макроекономічних показників. Досягнення конкурентних переваг екстенсивними факторами виявляється сьогодні неможливим. За рахунок провадження нових ресурси перерозподіляються в рамках структури національної економіки – значна частина вивільняється і спрямовується в інші галузі економіки.

Інноваційна політика зазнає істотного впливу загальноекономічної стратегії. Державна економічна політика визначає основні державні пріоритети і в галузі нововведень шляхом формування інституційного соціально-економічного поля інноваційних процесів.

В умовах «нової економіки» інновації та розвиток знань та науки сприймаються вже не як інструмент підвищення конкурентоспроможності, а як безумовна характеристика підприємств сьогодення. Знання і нематеріальні фактори в «новій економіці» стали не просто самостійними, а основними в усій системі факторів виробництва. Потрібно розуміти, що інтелектуальні ресурси можуть принести віддачу тільки тоді, коли в рамках інноваційних процесів вони втілюються в нових технологіях і продуктах.

Одним із значних досягнень новітньої економічної науки слід вважати створення концепції національних інноваційних систем (НІС). Вона активно розроблялася науковцями у 80-х роках минулого століття. Лідерами в теоретичній розробці концепції стали швед Б. Лундвалл [8], англієць К. Фрімен [9] та американець Р. Нельсон [10], які проголосили визначальне значення інституційної складової у формуванні умов для здійснення інновацій.

Національна інноваційна система в найбільш загальному розумінні – це сукупність взаємозалежних організацій, що безпосередньо здійснюють виробництво і комерційну реалізацію наукових знань і технологій, а також комплекс інститутів правового, фінансового й соціального характеру, що забезпечують ефективність цих організацій.

У світовій практиці сформувалось декілька моделей інноваційного розвитку країн, які відрізняються між собою як методичними підходами до стратегій забезпечення інноваційного зростання економіки, так і за ступенем та характером участі держави, наукових і освітніх установ, промислових підприємств, інших інституцій у процесі підвищення її інноваційності.

1. Визначальна роль у формуванні інноваційного потенціалу належить державі. Характерне створення мережі центрів поширення інновацій та відповідних органів державного регулювання. Важливе

місце приділяється стимулюванню інновацій через підтримку конкуренції. Також для такої моделі є значна кількість масштабних науково-інноваційних проєктів, фінансування яких значною мірою проводиться державою. Прикладами країн, які є лідерами в сфері наукових розробок і для яких характерна така модель інноваційного розвитку, є США, Великобританія, Канада, Франція.

2. Дещо іншим шляхом проходить розвиток інноваційної сфери в Німеччині, Швеції, Швейцарії. Держава підтримує визначальні напрямки нововведень в тих сферах, які є пріоритетними в галузевій структурі народного господарства, намагаючись досягти часткового лідерства в глобальних масштабах. Разом з тим, велика увага приділяється якості освіти як базової компоненти успішного розвитку економіки.

3. Стратегія інноваційного розвитку, в основі державного регулювання якого покладене чітке координування синхронного розвитку різних секторів науки і виробництва, орієнтація на довгострокову конкурентоспроможність промисловості та її адаптація до нових умов. Така модель використовується в Японії, Південній Кореї.

Що стосується України, то вона відноситься до країн з перехідним типом економіки і зазначені моделі для вітчизняної економіки ще не можуть бути застосовані. З огляду на це, потребує вирішення проблема розробки та реалізації ефективної багатовекторної стратегії інноваційного розвитку України, яка б, узагальнюючи досвід розвинених держав, була реальною для виконання та мала довготерміновий характер.

З огляду на все вищесказане, очевидним стає той факт, що формування ефективних, адаптивних до конкретних умов зовнішнього середовища та особливостей розвитку виробничих відносин механізмів управління промисловими підприємствами неможливе без ґрунтовного дослідження інноваційного потенціалу, який значною мірою визначає можливості підприємства до динамічного зростання.

Узагальнюючи науково-практичний матеріал стосовно суті інноваційного потенціалу, умовно можна виділити 4 підходи до його трактування:

- це сукупність ресурсів;
- це готовність до нововведень;
- це спроможність успішно здійснювати інноваційні проєкти;
- це можливість проникнення інновацій.

Протягом останніх років з'явилося багато публікацій, присвячених різним аспектам інноваційного розвитку. Разом з тим, в них розглядаються переважно тільки окремі сторони моніторингу інноваційного розвитку підприємств. Наприклад, Антохіна Ю.А. [11] вважає: «Найбільше значення при оцінці ефективності інноваційного розвитку має ресурсний потенціал». На наш погляд, таке уявлення є неповним, оскільки до інноваційного потенціалу слід також включати каталізатори, тобто умови, які здатні забезпечити оптимальне використання всіх ресурсів. До таких каталізаторів варто віднести мотиваційний механізм, систему менеджменту, інформаційне забезпечення, організаційно-управлінські елементи. Разом з тим, не варто перебільшувати значення інформаційної складової інноваційної діяльності, як це робить ціла низка вчених [12].

Проводячи аналіз інноваційного потенціалу окремого підприємства, слід розглядати характеристики не окремого виду ресурсів, а цілого їх комплексу, що його формують та демонструють ефективність його використання. Тобто необхідно провести аналіз показників забезпечення і використання матеріальних ресурсів, інформаційного забезпечення, організаційно-управлінського забезпечення та ринкових (маркетингових) показників.

Враховуючи необхідність реалізації обраного Україною інноваційного шляху розвитку промисловості, варто зазначити, що формування та ефективне використання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств може бути успішним за умов державної підтримки та створення сприятливого інноваційного клімату, заохочення розвитку виробництв, заснованих на вітчизняних науково-технічних розробках, що в комплексі дозволить отримати конкурентні переваги українським машинобудівникам в довгостроковій перспективі на світовому ринку. Подальшого дослідження потребують питання уточнення методики визначення інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства, визначення кількісних та якісних характеристик його оцінки.

Література

1. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: концепція, методологія, стратегічне управління : [монографія] / А.В. Гриньов. – Харків : ІНЖЕК, 2003. – 308 с.
2. Гохберг Л. М. Статистика науки : [монографія] / Гохберг Л.М. – М. : ТЕИС, 2003. – 478 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 36. – ст. 266.
4. Менеджмент та маркетинг інновацій : [монографія / за заг. ред. С.М. Ілляшенка]. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2004. – 616 с.
5. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – Київ, 2005. – № 6. – С. 28-32.

6. Статистичний щорічник України за 2007 рік / Держ. комітет статистики України. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2008. – 572с.
7. Медынский В.Г. Реинжиниринг инновационного предпринимательства / Медынский В.Г., Ильдомедов С.В. под ред. В.А. Ирикова. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 414 с.
8. Lundvall B.-A. (ed). National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. — L.: Pinter Publishers, 1992.
9. Freeman C. The National System of Innovation in Historical Perspective // Cambridge Journal of Economics. — 1995. — Vol. 19, № 1.
10. Nelson R. (ed). National Innovation Systems. A Comparative Analysis. — Oxford: Oxford University Press, 1993.
11. Антохина Ю.А. Мониторинг реализации инновационной стратегии ВУЗа : Автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. – СПб. : ГУАП, 2006. – 27 с.
12. Армстронг Г. Маркетинг. Загальний курс. / Армстронг Г., Котлер Ф. ; [Пер. з англ.] – 5-е вид. – М. : Видавничий дім «Вільямс», 2001. – 608 с.

Надійшла 19.05.2010

УДК 330. 322.012

І. Ю. БЕРЕЖНА

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

В статті досліджено вплив держави на інвестиційну діяльність. Визначено принципи формування та реалізації державної інвестиційної політики. Запропоновано шляхи забезпечення активізації інвестиційного процесу та напрями підвищення ефективності державної інвестиційної політики в Україні.

The article studies the state's influence upon investment activity. The principles of the investment's policy formation and realization are defined. The ways of investment intensification and trends of the state's investment policy increase in Ukraine are suggested.

Ключові слова: держава, інвестиції, інвестиційна діяльність, державне регулювання, державна інвестиційна політика.

Постановка проблеми. Поняття "держава" виникло на певному еволюційному етапі розвитку цивілізації в якості об'єктивної реальності внаслідок генезису природних закономірностей існування соціальної форми суспільства. Сьогодні держава є політичною регуляторною інституцією, що має публічну владу та спеціалізований апарат регулювання суспільних відносин. Наряду із завданнями підтримки порядку, законності, організації оборони та іншими функціями, держава, протягом всієї історії свого існування, здійснює ряд заходів з організації та управління економікою, планування та регулювання відповідних процесів. Саме держава як один з найсильніших інститутів посідає найважливіше місце у спрямуванні економічного розвитку національної економіки.

Вплив держави на економічні процеси являє собою органічну єдність державного регулювання економіки та державного підприємництва, що дозволяє цілеспрямовано впливати на поведінку учасників ринкових відносин та організувати діяльність суб'єктів економіки у сфері суспільного виробництва та сферах, що забезпечують зростання показників конкурентоспроможності країни. Держава є найпотужнішим захисником національних інтересів та активно впливає на розвиток ринкової інфраструктури в усіх сферах економічної діяльності суспільства.

Тому сьогодні надзвичайно актуальним є питання безпосередньої участі держави в інвестиційному процесі в умовах необхідності мобілізації інвестиційного потенціалу, забезпечення прозорості інвестиційного процесу, активізації інвестиційної діяльності, з метою структурної перебудови національного господарства та досягнення економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням державного регулювання інвестиційної діяльності, особливостям формування державної інвестиційної політики, проблемам державного стимулювання інвестиційної діяльності в Україні та поліпшенню її інвестиційного клімату приділили значну увагу у своїх дослідженнях відомі науковці: І. Бланк, Т. Зозуля, О. Шевчук, Н. Рогожин, Р. Шуляр, А. Музиченко, А. Пересада, М. Якубовський, О. Козак, О. Василик, Г. Марченко та інші. Проте серед авторів немає єдиного підходу щодо оцінки економіко-правового механізму регулювання інвестиційної діяльності державою та деякі питання щодо пріоритетних напрямів спрямування державної інвестиційної політики потребують деталізації.

Метою статті є аналіз економіко-правового механізму державного регулювання інвестиційної діяльності в Україні та визначення пріоритетних складових державної інвестиційної політики.

Викладення основного матеріалу. Сучасні умови розвитку України, що характеризуються спрямованістю на європейську інтеграцію, поглибленням демократизації, високим рівнем інформатизації